

Asia Toimittajan tekijänoikeudet

Hakijat T

Annettu 28.1.2020

Tiivistelmä

Tekijänoikeus teokseen kuuluu sille tai niille henkilöille, jotka ovat luoneet teoksen. Teoksen tekijällä on oikeus korvaukseen teoksensa kappaleiden lainaamisesta yleisölle, lukuun ottamatta rakennustaiteen, taidekäsityön ja taideteollisuuden tuotteita, jos lainaaminen tapahtuu yleisestä kirjastosta tai korkeakoulukirjastosta. Oikeustoimi, jolla tekijä luovuttaa oikeutensa mainittuun korvaukseen, on mitätön.

LAUSUNTOPYYNTÖ

1. Hakija on kertonut toimittaja A:n auttaneen kirjailija B:tä hankkimalla sotasankari C:stä kertovaan kirjaan aineistoja ja lehtileikkeitä sekä muuta taustatietoa. A suunnitteli kirjaan kannen kansiteksteineen sekä toimitti kirjan tekstin. A taittoi kirjan ja kuvaliitteen sekä teki kuvatekstit kirjaan hankkien myös kuva-aineiston. B julkaisi kirjan omakustanteena omalla nimellään kustantaja D:n kautta. B myi sitten kaikki oikeutensa kustantajalle. Kustantaja julkaisi kirjan toimittajan tekemällä kannella ja taitoilla.
2. Hakija kysyy ensiksi, onko toimittajalla A kirjaan tekijänoikeus. Toiseksi, onko A:lla kirjan taittoon tekijänoikeus. Kolmanneksi, onko A:lla kirjan sisältöön tekijänoikeutta. Neljänneksi, onko A:lla tekijänä oikeus korvaukseen kirjan lainaamisesta tekijänä. Viidenneksi, onko A:lla oikeus sallia tai kieltää vuokraus ja lainaus tekijänä. Kuudenneksi, onko A:lla oikeus siirtää tai luovuttaa sopimukseen perustuva vuokra- tai lainausoikeuden käyttö- lupa. Seitsemänneksi, voiko A ilmoittaa itsensä asianomaiselle ministeriölle itsensä tekijäksi tekijänoikeuslain 7 §:n mukaisesti.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

3. Tekijänoikeuslain (404/61) 55 §:n mukaan tekijänoikeusneuvosto antaa lausuntoja tekijänoikeuslain soveltamisesta. Näiden lausuntojen luonne ei ole sitova.

Tekijänoikeudesta

4. Tekijänoikeuslain 1 §:n mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on yksinoikeus teokseen. Säännökseen sisältyvän esimerkkiluettelon mukaan teoksina suojataan muun muassa kaunokirjallisia tahi selittäviä kirjallisia esityksiä tai teos voi ilmetä myös muulla tavalla.
5. Tekijänoikeuslain 2 §:n 1 momentin mukaan tekijänoikeus tuottaa, laissa säädetyin rajoituksin, yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin, muuttamattomana tai muutettuna. Tekijänoikeuslain 2 §:n 2 momentin mukaan kappaleen valmistamisena pidetään sen valmistamista kokonaan tai osittain, suoraan tai välillisesti, tilapäisesti tai pysyvästi sekä millä keinolla ja missä muodossa tahansa. Kappaleen valmistamisena pidetään myös teoksen siirtämistä laitteeseen, jolla se voidaan toisintaa.
6. Tekijänoikeuslain 3 §:n 1 momentin mukaan, kun teoksesta valmistetaan kappale tai teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin, on tekijä ilmoitettava sillä tavoin kuin hyvä tapa vaatii. 2 momentin mukaan teosta älköön muutettako tekijän kirjallista tai taiteellista arvoa tahi omalaatuisuutta loukkaavalla tavalla, älköönkään sitä myöskään saatettako yleisön saataviin tekijää sanotuin tavoin loukkaavassa muodossa tai yhteydessä. 3 momentin mukaan oikeudesta, joka tekijällä on tämän pykälän mukaan, hän voi sitovasti luopua vain, mikäli kysymyksessä on laadultaan ja laajuudeltaan rajoitettu teoksen käyttäminen.
7. Tekijänoikeuslain 4 §:n mukaan sillä, joka on kääntänyt teoksen tai muunnellut sitä tahi saattanut sen muuhun kirjallisuus- tai taidelajiin, on tekijänoikeus teokseen tässä muodossa, mutta hänellä ei ole oikeutta määrätä siitä tavalla, joka loukkaa tekijänoikeutta alkuperäisteokseen. Jos joku teosta vapaasti muuttaen on saanut aikaan uuden ja itsenäisen teoksen, ei hänen tekijänoikeutensa riipu tekijänoikeudesta alkuperäisteokseen.

8. Tekijänoikeuslain 6 §:n mukaan, jos kaksi tai useammat ovat yhdessä luoneet teoksen heidän osuuksiensa muodostamatta itsenäisiä teoksia, on tekijänoikeus heillä yhteisesti.
9. Tekijänoikeuslain 7 §:n 2 momentin mukaan, jos teos on julkaistu tekijää 1 momentissa sanotuin tavoin ilmaiseematta, edustaa julkaisija, milloin sellainen on mainittu, ja muutoin kustantaja tekijää, kunnes tämä on ilmaistu uudessa painoksessa tai ilmoitettu asianomaiselle ministeriölle.
10. Tekijänoikeuslain 19 §:n 4 momentin mukaan teoksen tekijällä on oikeus korvaukseen teoksensa kappaleiden lainaamisesta yleisölle, lukuun ottamatta rakennustaiteen, taidekäsityön ja taideteollisuuden tuotteita. Oikeutta korvaukseen ei kuitenkaan ole, jos lainaaminen tapahtuu muusta kuin yleisestä kirjastosta tai korkeakoulu-kirjastosta. Jollei korvausta vaadita todisteellisesti kolmen vuoden kuluessa sen kalenterivuoden päättymisestä, jona oikeus korvaukseen on syntynyt, oikeus korvaukseen raukeaa. 4 momentissa tarkoitettuun oikeuteen sovelletaan 41 §:ää tekijänoikeuden siirtymisestä tekijän kuollessa. Oikeustoimi, jolla tekijä luovuttaa oikeutensa 4 momentissa tarkoitettuun korvaukseen, on mitätön.
11. Tekijänoikeuslain 31-38 §:t sisältävät kustannussopimuksia koskevia määräyksiä. Kustannussopimuksella kirjailija antaa pääsääntöisesti kustantajalle oikeuden painaa ja julkaista kirjoittamansa teoksen. Tekijänoikeuslain kustannussopimusta koskevat säännökset ovat sopimuksenvaraista oikeutta. Kustantaja ja tekijä tai tekijät voivat sopimusvapauden periaatteen mukaisesti sopia jonkin teoksen kustantamiseen liittyvistä kysymyksistä.

Korkeimman oikeuden ratkaisu ja tekijänoikeusneuvoston aikaisempia lausuntoja

12. Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 1956 II 76 todettiin, että operetin musiikki ja teksti olivat kumpikin itsenäisiä teoksia. Tekstin oikeudenhaltijan korvausvaatimus operetin esittämisestä hyväksyttiin käytetyn tekstin osalta, mutta hylättiin musiikin osalta, koska musiikin suoja-aika oli kulunut umpeen. Yhteisteoksia ja yhteenliitettyjä teoksia on käsitelty muun muassa tekijänoikeusneuvoston lausunnossa TN 2003:11. Kirjojen kansien tekijänoikeutta on käsitelty tekijänoikeusneuvoston lausunnossa TN 2003:18. Otsikkolauseiden ja -sanojen sekä ingressien, kuvatekstien ja taiton tekijänoikeutta aikakauslehden yhteydessä on käsitelty tekijänoikeusneuvoston lausunnossa TN 1995:8. Kus-

tannussopimuksia koskevia kysymyksiä on käsitelty muun muassa tekijänoikeusneuvoston lausunnoissa TN 1987:9, TN 1989:11, TN 1993:14 ja TN 2003:15.

Analyysi ja johtopäätökset

13. Tekijänoikeusneuvosto toteaa lausuntopyynnön perusteella seuraavaa.
14. Vastauksena ensimmäiseen ja toiseen kysymykseen tekijänoikeusneuvosto toteaa, että teos voidaan luoda useiden henkilöiden yhteistyönä. Tällainen useiden tekijöiden luovista panoksista muodostuva teos voi olla joko yhteisteos tai yhteenliitetty teos. Yhteisteoksesta säädetään tekijänoikeuslain 6 §:ssä. Sen mukaan kahden tai useamman tekijän yhdessä luomaan teokseen, jossa tekijöiden osuudet eivät muodosta itsenäisiä teoksia, on tekijöillä tekijänoikeus yhteisesti. Kullakin heistä on kuitenkin valta vaatimusten esittämiseen oikeuden loukkauksen johdosta.
15. Yhteenliitetty teos on kyseessä silloin, kun tekijöiden panokset kokonaisuudesta ovat toisistaan erotettavissa. Tällöin kukin tekijöistä määrää muista riippumatta vain omasta osuudestaan. Esimerkkinä yhteenliitetystä teoksesta voidaan mainita kirja, jossa on eri henkilöiden laatimana tekstiä ja kuvitusta. Sama koskee yleisesti kirjan kansia ja taittoa, jotka ovat erotettavissa kirjan varsinaisesta sisällöstä. Yhteenliitettyihin teoksiin ei sovelleta tekijänoikeuslain 6 §:n yhteisteoksia koskevaa säännöstä. Se, onko kyseessä yhteisteos vai yhteenliitetty teos, ratkaistaan tapauskohtaisella harkinnalla.
16. Yhteenliitetyn teoksen osan on itsenäistä tekijänoikeussuojaa saadakseen yllettävä teostasoon. Se, saavatko kirjan kansi ja taitto tekijänoikeussuojaa, riippuu siitä, ovatko ne ilmaisultaan riittävän itsenäisiä ja omaperäisiä. Tekijänoikeus suojaa myös sellaista yhteenliitetyn teoksen osaa, jota muusta teoksesta irrallaan tarkasteltuna voidaan pitää tekijänsä luovan työn omaperäisenä tuloksena.
17. Vastauksena kolmanteen kysymykseen tekijänoikeusneuvosto toteaa, että taustatietojen hankkiminen tai kuva-aineiston hankkiminen ei luo hankkijalleen tekijänoikeutta muuhun kirjan sisältöön. Tausta- tai kuva-aineistoon voi kohdistua oma, erillinen tekijänoikeus tai lähioikeus mikäli aineisto ylittää teoskynnyksen tai täyttää lähioikeussuojan saamisen edellytykset. Nämä kuulu-

vat tekijöilleen tai mikäli oikeudet on siirretty, tekijän- tai lähioikeuksien haltijoille.

18. Vastauksena neljänteen kysymykseen tekijänoikeusneuvosto toteaa, että hakijan toimittaja A:n tekemäksi kuvailemat toimet kuuluvat usein kustannustoimittajan tai yleisemmin kirjan toimittajan toimenkuvaan. Kustannustoimittajan tehtävät voivat vaihdella kustantajien ja teosten luonteen mukaan.
19. Kustannustoimittaja tai kirjan toimittaja on usein ensimmäinen henkilö, joka lukee kirjailijan käsikirjoituksen ja hänen tehtävänsä on julkaistavaksi valittujen käsikirjoitusten osalta auttaa kirjailijaa parantamaan tekstiään. Pelkkä tekstin toimituksellinen korjaaminen tai muutosehdotusten tekeminen kirjailijalle kirjailijan vastatessa ilmaisun muodosta ei pääsääntöisesti luo toimittajalle tekijänoikeutta itse kirjan sisältöön. Kirjan ulkoasun suunnittelu ja toteutus eivät myöskään tee kenestäkään automaattisesti kirjallisen teoksen yhteistekijää.
20. Mainitulla kannella, taitolla ja sisällön kuvateksteillä on kirjallisen teoksen pääsisältöön, tässä tapauksessa sotasankarista kertovaan kirjaan nähden, oma erillinen tehtävä ja tarkoitus yhteensuhteellisten teoksen osina. Mikäli kansi saa teossuojaa, Kopiosto ry maksaa käytäntönsä mukaan osuuden kirjan lainauskorvauksesta (<https://www.kopiosto.fi/kopiosto/kuvantekijoiden-uusi-lainauskorvaus-jaossa/>).
21. Kirjan taitto tai kuvatekstit voivat joissakin tapauksissa ylittäessään teoskynnyksen saada teossuojaa. Kirjan taittajaa tai kuvatekstien tekijää ei tekijänoikeusneuvoston arvion mukaan ole kuitenkaan lähtökohtaisesti pidettävä tekijänoikeuslain 19 §:n 4 momentin mukaisena lainauskorvaukseen oikeutettuna kirjan tekijänä, ellei yksittäistapauksessa ole kyse joiltakin osin teoskynnyksen ylittävästä teoksen osasta, jolloin kyseisen osan tekijän tulee osaltaan kääntyä vastaavan lainauskorvauksia suorittavan järjestön puoleen.
22. Lainauskorvausta koskevalla säädöksellä panttiin täytäntöön niin sanotun vuokra- ja lainausdirektiivin 2006/115/EY 6 artiklan 1 kohta, jonka mukaan jäsenvaltiot voivat poiketa direktiivin säätämästä yksinoikeudesta lainaukseen yleisölle, jos ainakin tekijät saavat korvauksen lainauksesta. Direktiivissä ei elokuvaa tai audiovisuaalista teosta lukuun ottamatta määritellä sitä, ketä on pidettävä teoksen tekijänä tai tekijöinä. Näiltä osin määrittely on kotimaisen lainsäädännön ja -tulkinnan varassa.

23. Mikäli esimerkiksi kirjan kannen ulkoasun toteutus, kirjan taitto tai kuvatekstit ylittävät teoskynnyksen, ovat ne yhteenliitetyn teoksen erillisiä osia. Niiden tekijä tai oikeudenhaltija määräävät niiltä osin yksin tekijänoikeudestaan, ellei toisin ole sovittu tai tarkoitettu.
24. Yllä mainituin tavoin kirjailija antaa pääsääntöisesti kustannussopimuksella kustantajalle oikeuden painaa ja julkaista kirjoittamansa teoksen. Kustantaja ja tekijä tai tekijät voivat sopimusvapauden periaatteen mukaisesti sopia jonkin teoksen kustantamiseen liittyvistä kysymyksistä. Tässä yhteydessä on mahdollista sopia tarvittaessa erikseen myös kustannustoimittajan tehtävistä tai mahdollisista tekijänoikeuksista suhteessa käsikirjoitukseen, mikäli tarvetta yksittäisessä tapauksessa siihen on.
25. Kustannustoimittaja voi olla joko työsuhteessa tai muutoin sopimussuhteessa kustantajaan. Jotta teoksen painaminen ja julkaiseminen toteutuisi, tulee esimerkiksi mahdolliseen kirjan kuvitukseen, kanteen ja taittoon liittyvät tekijänoikeudelliset kysymykset järjestää lähtökohtaisesti kustantajan ja kustannustoimittajan välillä niin, että kustannussopimus toteutuu.
26. Sama koskee myös niin sanottua omakustannetta eli kirjan tekijän itsensä kustantamaa teosta, jos sen yhteydessä käytetään toimittajaa. Omakustanteen julkaisussa ei ole yleensä mukana ulkopuolisia tuottajia tai muita vastaavia kustannukseen osallistujia. Jos tässä yhteydessä toimittajaa kuitenkin käytetään, tulee kirjailijan ja toimittajan lähtökohtaisesti sopimuksin järjestää suhteensa niin, että kirjan julkaisu mahdollistuu.
27. Mahdollisen sopimuksen tulkintakysymykset ja sopimuksen puuttuessa asianosaisten tarkoituksen tai tosiasiallisen toiminnan osoittaminen teoksen tekemisen yhteydessä näyttökysymyksenä ovat molemmat asioita, joiden tutkiminen ei kuulu tekijänoikeusneuvoston toimivaltaan. Ne tekijänoikeuslain soveltamista koskevat periaatteet, joiden mukaan mahdollinen tekijänoikeus johonkin kirjallisen teoksen osaan tai kokonaisuuteen syntyy, on selostettu edellä.
28. Vastauksena viidenteen kysymykseen tekijänoikeusneuvosto toteaa, että tekijänoikeuslain 2 §:n 1 momentin mukaisesti tekijänoikeus tuottaa, jäljempänä säädetyin rajoituksin, yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin. 3 momentin mukaisesti teos saatetaan yleisön saataviin muun muassa, kun sen kappale tarjotaan myytäväksi, vuokrattavaksi tai lainattavaksi taikka sitä

muutoin levitetään yleisön keskuuteen. Mikäli A:lla on syntynyt kirjan kanteen, taittoon tai kuvateksteihin tekijänoikeus, on hänellä oikeus kieltää saattaminen yleisön saataviin vuokraamalla tai lainaamalla niiden osalta, ellei hän ole luovuttanut oikeuttaan tai antanut suostumustaan vastaavilta osin.

29. Sen sijaan tekijänoikeuden rajoituksena on tekijänoikeuslain 19 §:n 1 momentissa säädetty, että kun teoksen kappale on tekijän suostumuksella ensimmäisen kerran myyty tai muutoin pysyvästi luovutettu Euroopan talousalueella, kappaleen saa levittää edelleen. Säännös koskee lainaamista muttei tietyin poikkeuksin vuokraamista, kuten 2 momentissa selostetaan. Mikäli A on antanut suostumuksensa edellä mainittuun ensiluovutukseen, ei oikeutta lainaamisen kieltämiseen ole.
30. Vastauksena kuudenteen kysymykseen A:n oikeus siirtää vuokra- tai lainausoikeuteen perustuva käyttöluva riippuu edellä kysymykseen 5 annetun vastauksen lopputuloksesta. Mikäli A:lla on syntynyt kirjan kanteen, taittoon tai kuvateksteihin tekijänoikeus niiden tekijänä, voi hän siirtää oikeutensa toiselle siten kuin tekijänoikeuslain 27 §:ssä mainitaan.
31. Mikäli A:n oikeus nojaa sopimukseen perustuvaan luovutukseen, tekijänoikeuslain 28 §:n mukaan, ellei toisin ole sovittu, ei se, jolle tekijänoikeus on luovutettu, saa muuttaa teosta eikä luovuttaa oikeutta toiselle. Tämä kohta voisi tulla sovellettavaksi muun muassa hankittujen kuvamateriaalien osalta.
32. Tekijänoikeuslain 19 §:n 4 momentin mukaisesti oikeustoimi, jolla neljännen kysymyksen yhteydessä lainauskorvaukseen oikeutetuksi tekijäksi katsottu luovuttaa oikeutensa korvaukseen kappaleiden lainaamisesta yleisölle, on mitätön.
33. Vastauksena seitsemänteen kysymykseen tekijänoikeusneuvosto toteaa, että tekijänoikeuslain 7 §:n 2 momentin mukaisesti, jos teos on julkaistu tekijää ilmaisematta, edustaa julkaisija, milloin sellainen on mainittu, ja muutoin kustantaja tekijää, kunnes tämä on ilmaistu uudessa painoksessa tai ilmoitettu asianomaiselle ministeriölle. Säädos on käytännöllisiä tilanteita palveleva sekä prosessuaalinen. Mikäli julkaistun teoksen yhteydessä ei ole tekijän nimeä mainittu, julkaisija tai kustantaja voi käyttää asianomistajan puhevaltaa, kunnes tekijän nimi on 2 momentissa tavoin ilmoitettu. Tekijällä on oikeus teokseensa riippumatta siitä, onko hänet ilmoitettu tekijäksi vai ei. Ilmoittamisella ei vahvisteta sitä, ketä on pidettävä teoksen tekijänä tai tekijöinä.

Puheenjohtaja Marcus Norrgård

Sihteeri Perttu Virtanen

Lausunto on käsitelty tekijänoikeusneuvoston täysistunnossa. Asian ratkaisemiseen ovat osallistuneet Marcus Norrgård (puheenjohtaja), Ulla-Maija Mylly, Olli Pitkänen, Lottaliina Pokkinen, Sanna Nikula, Antti Kotilainen, Martti Kivistö, Ismo Huh-
tanen, Timo Enroth, Maria Rehbinder, Tuula Hämäläinen, Riikka Tähtivuori ja Asko Metsola.